

**CULTUURHISTORISCHE
INVENTARISATIE
NOORD-BRABANT**

M.I.P.

Oploo

**Provincie
Noord-Brabant**

colofon

De Cultuurhistorische Inventarisatie Noord-Brabant/ Monumenten Inventarisatie Project wordt verricht door dhr. drs. A. van Leeuwen (projectleiding), dhr. drs. J. Michels, dhr. H. Ruiters arch. h.b.o., mevr. drs. M. Vaessen, mevr. drs. W. Wessel.

Secretariaat: mevr. H. van Wanrooij-de Cort, Provinciehuis, Brabantlaan 1, Postbus 90151, 5200 ME 's-Hertogenbosch. Tel. 073-812168.

De rapporten zijn te bestellen bij de afdeling Voorlichting van de Provincie Noord-Brabant, Brabantlaan 1, 5216 VR 's-Hertogenbosch.
Tel.: 073-812511.

INHOUD

Woord vooraf	4
Werkwijze en criteria	5
1. Situering der gemeente	9
2. Bodemgesteldheid	9
3. Grondgebruik	10
4. Infrastructuur	11
5. Ontwikkeling van de nederzettingen	13
6. Stedebouwkundige typologie	17
7. Karakterisering der objecten, bouwvormen en typen	20
8. Objectgegevens	25
9. Literatuur	52
Kaart (bijlage)	

WOORD VOORAF

Dit rapport over Oploo maakt deel uit van de serie Cultuurhistorische Inventarisatie Noord-Brabant/Monumenten Inventarisatie Project. Het geeft per gemeente een overzicht van de waardevolle nederzettingen, gebouwen en groenelementen tot ca. 1940 in de steden en dorpen van de provincie.

De snelle en vaak ingrijpende veranderingen in het Brabantse cultuurlandschap hebben de totstandkoming van een dergelijk overzicht urgent gemaakt. Ondanks vervlakking en schaalvergroting bezit elke gemeente een eigen karakter in de stedenbouwkundige structuur, de bebouwing van kern en buitengebied. We doelen daarbij zeker niet alleen op erkende monumentale gebouwen, maar evenzeer op boerderijen, woonhuizen, fabrieksgebouwen, bruggen en sluizen, wegkruisen of een ijzeren sierhek en dorpslinde.

Na het monumentenjaar 1975 heeft het provinciebestuur besloten om de cultuurhistorische waardevolle bebouwing van de provincie vast te laten leggen. Hiervoor is in 1976 de "Inventarisatiecommissie Brabantse Monumenten" ingesteld. In september 1979 is een drietal inventarisatoren aangesteld om een werkmodel te ontwikkelen en veldwerk en rapportage te verrichten. Dit model is tot eind 1988 gehanteerd in 69 gemeenten. Najaar 1988 is ook in Noord-Brabant het door de minister van WVC geëntameerde Monumenten Inventarisatie Project van start gegaan. Binnen dit project wordt vastgelegd hetgeen in Nederland tussen ca. 1850 en 1940 aan bouwkunst en stedenbouw is gerealiseerd.

Het MIP beoogt:

- het verkrijgen van een eerste landelijk overzicht van de zgn. "jongere bouwkunst en stedenbouw" (ca. 1850 - 1940)
- het bevorderen van kennis en waardering voor historische stads- en dorpsgezichten en voor monumenten van geschiedenis en kunst uit de periode 1850 - 1940 het formuleren van uitgangspunten ten behoeve van publikaties en wetenschappelijk onderzoek op architectuurhistorisch, bouwhistorisch, stedenbouwkundig, historisch-geografisch of industrieel-archeologisch gebied
- het verkrijgen van bouwstenen als een eerste aanzet tot nieuw te ontwikkelen beleid van Rijk, provincies en gemeenten ten aanzien van de ruimtelijke ordening, stadsontwikkeling en monumentenzorg, alsmede van een basis voor planologisch-stedenbouwkundige afwegingen
- het verzamelen van informatie die voor Rijk, provincies en gemeenten als basis kan dienen bij het selecteren en registreren van objecten, ensembles, structuren en dorps- en stadsgezichten.

In Brabant zullen daarnaast ook nog objecten en structuren van vòòr 1850 vastgelegd worden als uitvloeisel van de in 1979 begonnen Cultuurhistorische Inventarisatie.

Onderzoek en veldwerk voor dit rapport vonden plaats in januari 1991 door drs. J. Michels.

's-Hertogenbosch, oktober 1991.

WERKWIJZE EN CRITERIA

In Brabant is het MIP officieel van start gegaan op 1 oktober 1988. De inventarisatie wordt hierbij gebiedsgewijs aangepakt. Daartoe is de provincie in acht werkgebieden verdeeld, op basis van de historische en bestuurlijke ontwikkelingen in de periode 1850 - 1940.

Deze gebieden zijn:

1. Brabants Kleigebied
2. Zuidwest Brabant
3. Regio Tilburg
4. Regio 's-Hertogenbosch
5. Kempen
6. Regio Eindhoven
7. Maaskant
8. Brabantse Peel

Bij de inventarisatie wordt - binnen een zo breed mogelijke context - gewerkt van groot naar klein.

Eerst wordt van elk gebied een schets gegeven van de algemene karakteristieken. Op basis hiervan wordt voorts - gemeentegewijs - ingegaan op de stedenbouwkundige aspecten van een stad of dorp. Tegen deze achtergrond worden ten slotte de objecten in de verschillende gemeenten beschreven.

De door het rijk voorgestelde werkwijze sluit goed aan bij onze sinds 1979 gevolgde werkwijze. Onbewust vooruitlopend op het MIP heeft de provincie vanaf het begin naast de oudere bouwkunst (ca. 10% van de monumenten in Brabant) ook steeds de jongere bouwkunst (ca. 90% van de monumenten) in haar werkwijze betrokken. Dit uitgangspunt zal binnen het MIP gehandhaafd blijven, met dien verstande dat de gegevens van de oudere bouwkunst buiten het MIP-kader vallen en dus niet aan het rijk geleverd zullen worden. Zij zullen wel voorkomen in de rapporten van de gemeenten die gewoon zullen blijven verschijnen. Tevens zullen nu ook de grote gemeenten (Tilburg, Breda, Bergen op Zoom, Eindhoven, Roosendaal, Helmond en 's-Hertogenbosch) beschreven worden.

In de geautomatiseerde MIP-bestanden welke uiteindelijk aan het Rijk geleverd gaan worden, zal ook het bestaande materiaal van jongere bouwkunst van de 69 reeds geïnterpreteerde gemeenten worden opgenomen.

Deelname aan het MIP verleent de provinciale inventarisatie een belangrijke toegevoegde waarde. Zonder extra provinciale investering wordt het inventarisatiebestand geautomatiseerd en in overeenstemming gebracht met een landelijke opzet.

Voor verdere details verwijzen wij naar de Handleiding Inventarisatie jongere bouwkunst en stedenbouw (1850-1940), Zeist- 's-Gravenhage 1987.

Criteria

Uit de vele objecten die voor inventarisatie in aanmerking komen moet uiteraard een keus worden gedaan. Dat gebeurt aan de hand van een aantal criteria, die groepsgewijs worden omschreven.

Bij deze criteria wordt het bindend element in veel gevallen gevormd door de "historische karakteristiek" van de nederzetting. Wat wordt daaronder verstaan?

Een nederzetting is, in de hier gebruikte terminologie, een geheel van bebouwing, percelen, wegen en waterlopen, dat in de loop der tijd een meer of minder samenhangende vorm heeft opgeleverd. Het eigen karakter van een nederzetting is het produkt van een - al dan niet geleidelijke - historische ontwikkeling, die in vele gevallen tot op de dag van vandaag valt af te lezen, zowel aan het ruimtelijk patroon als aan de bebouwing zelf. Dat geldt in beginsel net zo goed voor een oud akkerdorp, als voor een moderne nieuwbouwwijk. Op zeker moment leidt een reeks van ontwikkelingen tot een situatie, waar de nederzetting voor ons gevoel een uitgesproken eigen vormidentiteit bereikt. Dát moment bepaalt de "historische karakteristiek" van de nederzetting, die dus als het ware de optel- en aftreksom is van een reeks structuurbepalende en structuurverstorende ingrepen.

De invloed van dat moment kan zich, meer of minder nadrukkelijk zichtbaar, vaak uitstrekken tot het moment van nu. Zo is voor de landelijke nederzettingen tussen Oirschot en Best de situatie rond het midden van de vorige eeuw nog steeds beeldbepalend. Vandaar dat het moment van de historische karakteristiek ook omstreeks dat tijdstip is gekozen. Zowel de middeleeuwse aanleg, als de wijzigingen van na 1850 zijn daarbij als wezenlijke bestanddelen aan te merken. Een heel ander voorbeeld is de oude vestinggordel van Bergen op Zoom. Daar is een essentieel element in de historische karakteristiek, zoals die rond 1800 bestond, thans niet meer afleesbaar. In die tijd werd de stad sterk gedomineerd door haar uitgebreide vestingswerken. Sinds die echter aan het eind van de vorige eeuw zijn ontmanteld, wordt het huidige beeld bepaald door een parken-, straten- en bebouwingsgordel, die rond 1920 zijn uiteindelijke vorm kreeg. Daarmee is de historische karakteristiek van ca. 1800 nu dus niet meer relevant voor dit deel van de stad. Die van rond 1920 echter des te meer. Tegen de achtergrond van deze historische karakteristiek worden alle objecten afzonderlijk getoetst aan de volgende criteria:

* Architectonische en kunsthistorische criteria

- het object is een goed voorbeeld van een bepaalde stijl of bouwtrant, of van het werk van een bekend architect, stedenbouwkundige of kunstenaar
- het object is gaaf qua stijl en detaillering
- het object vertegenwoordigt een unieke (bouw) techniek, (bouw)- type of is typerend voor de ontwikkeling van de industriële techniek
- het object heeft esthetische waarde op grond van de vorm en detaillering van exterieur en/of interieur.

* Planologische, landschappelijke en stedenbouwkundige criteria

- het object vormt samen met bijgebouwen, kleine artefacten, erfbepanting of tuinaanleg een karakteristiek geheel
- het object maakt deel uit van een groter historisch geheel of complex
- het object sluit, met name in historisch en geomorfologisch opzicht, aan bij het landschap

- het object maakt deel uit van een gebied met een grote continuïteit, waardoor het historisch patroon van verkaveling, wegen en waterlopen goed geconserveerd is gebleven
- het object vormt een onderdeel van een historische stedenbouwkundige structuur of een historisch nederzettingstype
- het object is karakteristiek voor stad, dorp of streek.

* Sociaal- en cultuurhistorische criteria

- aan het object zijn historische herinneringen verbonden in de ruimste zin van het woord
- het object vertegenwoordigt een aspect van de sociale of economische geschiedenis
- het object is representatief voor een bepaalde fase in de ontwikkeling van dorp, stad of streek.

Afhankelijk van de situatie en de aard van het object, is het ene criterium bij de selectie meer bepalend dan het andere.

Zo kan men zich voorstellen dat bij een eenvoudig voorbeeld van landelijke bouwkunst criteria als type, bouwtechniek, samenhang met de directe of wijdere omgeving, historische verkaveling en patroon van wegen en waterlopen, meer gewicht in de schaal werpen, dan bij een kerkgebouw. Daar zullen eerder stijl, gaafheid van details, esthetische kwaliteiten en geschiedkundige aanknopingspunten de doorslag geven. Bij monumenten van jongere datum zijn op hun beurt bouwtype, techniek, vormgeving, architect en sociaal-historische betekenis weer het meest van belang.

De samenhang met de omgeving heeft bij de beoordeling een grote - zo niet dominerende - rol gespeeld. Objecten als daglonershuisen, weverswoningen, smidsen e.d., ontleen vooral daaraan hun bijzondere waarde. Een op zich interessant object, dat als laatste getuige de herinnering oproept aan een overigens verder geheel verstoorde situatie, scoort doorgaans minder hoog, dan een object dat deel uitmaakt van een karakteristieke, betrekkelijk ongerept gebleven omgeving. Daarentegen zal een in detail aangetaste reeks gebouwen, die een onderdeel vormt van een qua maat en schaal nog goed bewaarde en interessante structuur, op grond daarvan in deze inventarisatie juist worden meegenomen. Tenslotte heeft, zoals men begrijpen zal, ook de zeldzaamheidswaarde van een object of nederzettingstype bij de afwegingen meegespeeld.

Samenstelling rapport

In dit rapport wordt een beeld gegeven van de cultuurhistorisch waardevolle structuren en objecten van oudere en jongere bouwkunst binnen de gemeente. Hierbij is de samenhang tussen de objecten en het landschap of de nederzetting van groot belang.

Door het raadplegen van de historisch-geografische beschrijving van het inventarisatiegebied (afzonderlijk verkrijgbaar) en het naslaan van specifieke plaatsgebonden literatuur ontstaat een beeld van de ontwikkelingen tot ca. 1950. De topografische kaarten van ca. 1850, 1900 en heden op de schalen 1 : 50.000 en 1 : 25.000 zijn eveneens van belang, omdat door vergelijking een indruk ontstaat van occupatiepatronen en ontwikkelingen tot op heden. In het veld wordt dit beeld aangevuld met eigen waarneming.

Vervolgens worden per kern en in het buitengebied de objecten die aan de eerder genoemde criteria voldoen geregistreerd.

Elk rapport omvat de volgende onderdelen. Na Woord Vooraf en Werkwijze en Criteria worden de ligging van de gemeente (hoofdstuk 1), de bodemgesteldheid (2) en het grondgebruik (3) behandeld. Dan volgt een overzicht van de veranderingen in infrastructuur, wegen, waterlopen etc. (4). Vervolgens worden de nederzettingen behandeld (5). In de hoofdstukken 6 - 8 worden de onderzoeksresultaten beschreven. Voor de grotere gemeenten met planmatige ontwikkelingen tussen 1850-1940 wordt een stedenbouwkundige typologie gegeven met een kaart van gebieden van bijzondere stedenbouwkundige waarde. Bij de meeste kleinere gemeenten blijft dit onderdeel achterwege. Hier hebben in het algemeen immers in de periode 1850-1940 geen samenhangende stedenbouwkundige ontwikkelingen plaats gehad. Wel worden in sommige gemeenten waardevolle bebouwingsgroepen van vòòr de periode 1850-1940 apart aangegeven.

Dan volgt een karakterisering der objecten, bouwvormen en typen (boerderijen, woonhuizen, openbare gebouwen etc.). Dit alles wordt afgesloten met de objectgegevens, geordend naar adres en huisnummer (even, oneven). Per object worden de oorspronkelijke en huidige functie, architect, bouwdata, bouwstijl en een beschrijving der gevels, ramen, deuren, daken, bijzondere constructies en in een enkel geval interieurgegevens (meestal wordt alleen het exterieur geregistreerd) weergegeven. Dan volgen bijgebouwen, artefacten (stoepen, stootstenen, hekken etc.) en groenelementen. Ook wordt aangegeven een motivering voor opname en of het object beschermd is.

Tenslotte volgt de literatuur.

Bijgevoegd worden kaarten 1 : 10.000 en indien nodig deelkaarten van de stedenbouwkundige typologie en de dichtbebouwde kernen. Op de kaart 1 : 10.000 worden aangegeven:

- geïnventariseerde objecten met cultuurhistorische betekenis (zwarte stip) - beschermd monumenten (zwarte stip met cirkel)
- straatnaam en huisnummers
- gemeentegrenzen
- dijken, waterlopen en steilranden
- oude wegenpatronen en oude akkerbodems met een humusdikte van minimaal 50 cm. (globaal aangegeven).

Beschermd stads- en dorpsgezichten, alsook landgoederen worden eveneens aangegeven.

1. Situering der gemeente

1.1. Ligging

De gemeente Oploo, St. Anthonis en Ledeacker ligt in oostelijk Noord-Brabant en maakt deel uit van de M.I.P.-regio 'De Brabantse Peel'. Zij omvat het kerkdorp Oploo met de buurtschappen Den Hoek, Spekklef, Blauwenhoek, Heikant en Driehoek, het kerkdorp Sint Anthonis met de buurtschappen Peelkant, Rondveld en Noordkant, en het kerkdorp Ledeacker met de buurtschap Ullingen. De kerkdorpen Stevensbeek en Westerbeek liggen in het zuiden en westen van de gemeente, relatief geïsoleerd van de overige nederzettingen.

De gemeentegrens volgt een deels kunstmatig, deels natuurlijk bepaald tracé. In het oosten volgt de grens de jonge verkavelingen in de Boxmeerse en Vierlingsbeekse Broek. De zuidelijke en westelijke grens met Vierlingsbeek, Bakel en Gemert volgt enkele zeer rechtlijnig door de jonge Peel-ontginningen aangelegde wegen. De noordelijke grens met Wanroij is kaarsrecht door de plaatselijke Peelgronden getrokken, maar volgt aansluitend, in het noord-oosten, het meer onregelmatige beloop van de Tovense Beek.

Per 1-1-1990 omvatten de grenzen een oppervlakte van 5830 ha. In de gemeente waren toen 7148 inwoners gehuisvest.

1.2. Ontwikkeling

Op de hogere gronden in het oosten van de huidige gemeente zijn incidentele vondsten gedaan die wijzen op een vroege, mogelijk tijdelijke bewoning. Te Ledeacker vond men een stenen vuistbijl, mogelijk daterend omstreeks het jaar 100 na Christus. De heerlijkheid Oploo, in de vijftiende eeuw reeds vermeld, maakte deel uit van het land van Cuijk. Er was een rechtbank met hoge rechtsmacht. Ook te St. Anthonis was een dergelijke rechtbank gevestigd. Deze heerlijkheid behoorde bij de Baronie van Boxmeer. Ledeacker had een rechtbank met middelbaar recht. Deze heerlijkheid ressorteerde onder het Land van Cuijk. De huidige gemeente omvat het grondgebied van de 19e-eeuwse gemeente - ontstaan door samenvoeging van het territorium van de bovenstaande heerlijkheden - benevens enkele gebieden die verkregen werden door uitbreidingen in 1942. Een deel van de gemeente Sambeek, direct grenzend ten oosten van de kom van Oploo, werd toegevoegd, evenals een gedeelte van Vierlingsbeek, ten zuiden van Oploo. De gemeente wordt tot ca. 1900 gekenmerkt door een zeer bescheiden ontwikkeling. Na 1900 worden er in het oosten en het westen ontginningsprojecten opgestart, van groot belang voor de landbouw. Vóór de Tweede Wereldoorlog is er slechts incidenteel sprake van een industriële vestiging in de gemeente. Het infrastructuurele isolement van Oploo, grenzend aan de Peel, heeft daar zeker aan bijgedragen. Na ca. 1960 hebben de drie dorpen -met name St. Anthonis- zich langzaam uitgebreid, waarbij omliggende akkers bebouwd werden.

2. Bodemgesteldheid

2.1. Grondsoorten

De gemeente ligt geheel in de zogenaamde 'natte Peel'. De oude dorpen en gehuchten zijn gelegen op de noord-zuid gerichte Pleistocene zandrug, deels fluvio-glaciaal, deels eolisch gevormd, in het oosten van de gemeente. Deze hoogte, die onderdeel uitmaakt van de rug tussen Mill en Oploo, was tot ca. 1900 de enige plaats in de gemeente die voor bewoning droog genoeg was. Ten oosten van de zandrug ligt een laag broekgebied dat aan de andere zijde begrensd wordt door de oeverwal van de Maas. Van zuid naar noord en van west naar oost wordt dit gebied doorsneden door enkele beken, die naar de Maas stromen. In de beek-

dalen is fijn lemig zand afgezet. Ten westen van de zandrug liggen op de samengestelde zand- en veengronden van de Peelhorst de uitgestrekte voormalige heidegronden, onderdeel uitmakend van de Grote Peel.

Samenvattend kan men stellen dat er in de gemeente een drietal landschaps-eenheden te onderscheiden is;

1. De laaggelegen gronden van de Sambeekse Broek, een typisch jong ontginningslandschap, met uitgestrekte landbouwgronden,
2. De westelijk daarvan gelegen zandrug met de daarop gelegen nederzettingen en de omringende akkers, die na ca. 1960 deels zijn bebouwd,
3. De uitgestrekte jonge Peel-ontginningen in het westen van de gemeente, met landbouwgronden, landgoederen en productiebos, van noord naar zuid doorsneden door de Peel-Raam Stelling.

2.2. Hoogte

De hoogste gronden liggen in het westen. Van de aldaar gelegen Peel loopt de hoogte van de gronden geleidelijk af in de richting van de Maas; De Stichting is gelegen, evenals de meer noord-oostelijk gelegen Ullingse Bergen, op ca. 25,8 meter boven N.A.P. Aan de oostelijke randen van de Peel heeft Peelkant een hoogte van 18,4 meter en Driehoek 18,1 meter. Oploo ligt op het hoogste punt van de zandrug, ca. 19,6 meter boven N.A.P. St. Anthonis en Ledeacker liggen op resp. ca. 17 en 15 meter. Het oostelijke broekgebied is gesitueerd op ca. 14 meter boven N.A.P.

2.3. Afwatering

Via een stelsel van beken, stromend van zuid-westelijke naar noord-oostelijke richting, worden het voormalige veen- en heidecomplex in het westen van de gemeente ontwaterd. Van noord naar zuid zijn dit de Tovense Beek, de Ledeackerse Beek, de Oploose Molenbeek en de Strijpse Beek. Ten oosten van de zandrug wateren deze beken af op de Lage Raam. Door waterstaatkundige werken, vanaf ca. 1900 ondernomen, verbeterde men de gebrekkige afwatering van de Peel. Dit gebeurde onder meer door de aanleg van de Lactariabeek die, eveneens in noord-oostelijke richting, stroomt tussen het Overloonsche Vlak in Vierlingsbeek en de Sambeekse Uitwatering bij Stevensbeek. De Sambeekse Uitwatering bestaat uit de genormaliseerde benedenloop van de Strijpse Beek. In het oosten van de gemeente stroomt het Defensie- of Peelkanaal in noord-westelijke richting. Deze stroom werd tussen 1937 en 1939 aangelegd in verband met de Peel-Raam Stelling een had tevens tot doel de westelijk gelegen veengronden beter te ontwateren. Het grondgebied van Oploo c.a. valt onder het waterschap van de Maaskant (1921).

3. Grondgebruik

De fysisch-geografische structuur van de gemeente, met de door beken doorsneden hogere zandgronden en aangrenzende uitgestrekte broekgronden en woeste gronden van de Peel, heeft een ontwikkeling van het gemengde bedrijf tot gevolg gehad. De middeleeuwse akkerbodems treft men aan op de hogere zandrug, met concentraties bij Oploo enerzijds en St. Anthonis-Ledeacker-Ullingen anderzijds. Deze akkerbodems waren ten dele niet zichtbaar verkaveld. Aan de randen van de oude akkerontginningen vonden aan het einde van de Middeleeuwen op kleine schaal kamptontginningen plaats. De lager gelegen delen van de zandrug werden in de Middeleeuwen ontgonnen, met name de beemdgronden langs de Oploose Molenbeek en de Ledeackerse Beek. De beemden langs de Molenbeek hebben een onregelmatige rechthoekige verkaveling. Meer westwaarts is deze blokvormig. In de late Middeleeuwen bracht men op kleine schaal gronden in cultuur bij Peelkant, Blauwen-

hoek en Heikant, en bij Noordkant en Zandkant. Bij Peelkant, aan de Ledeackerse Beek, legde men parallelwegen aan op de beide oevers. Kleinschalige rechthoekige percelen staan haaks op de beek. Grotere ontginningen uit de achttiende en negentiende eeuw zijn langs de randen van de zandrug te vinden. Van noord naar zuid: Vlakberg, Stapelven, Bus, Oploo's Broek en Het Eind. In dit te ontginnen gebied werden de belangrijkste wegen parallel aan de bestaande stroompjes aangelegd. Haaks op deze wegen legde men kleinere wegen aan. Zo ontstond een fijnmazig, doch niet altijd even regelmatig gevormd wegennet. De rechthoekige en blokvormige percelen werden door deze wegen omsloten. Vanaf 1910 werden zeer uitgestrekte woeste gronden in het zuiden en westen van de gemeente ontgonnen. Bij Stevensbeek ontgonnen particuliere maatschappij Lactaria en enkele boeren met behulp van forse overheidssubsidies grote oppervlakten heide. Ook rond Westerbeek (de voormalige Vierlingsbeekse ontginningsnederzetting Twist) treft men deze jonge ontginningen aan. Noord-westelijk van deze ontginningen zijn tussen 1907 en ca. 1930 op voormalige heide- en veengronden, waar tot dan toe slecht op kleine schaal grind en leem werd gewonnen, twee particuliere landgoederen ontstaan: de Grote Slink van Adam Roelvink en de Bunthorst / Vale Peel van Jan-Berent Roelvink. De uitgestrekte heidegronden van de gebroeders uit Amsterdam werden door de Heidemij deels bebost en deels tot ruim verkavelde landbouwgrond ontgonnen, en maakten deel uit van de door deze maatschappij opgerichte Houtvesterij de Peel, die in opdracht van particuliere grondbezitters grote, aaneengesloten oppervlakten woeste grond in de gemeenten Bakel, Gemert en Oploo tot productiebos ontwikkelde. De beide landgoederen grenzen in het noorden aan de Stichting. De Stichting is ontstaan ten gevolge van een in 1929 door de Heidemij in opdracht van de Stichting Peelontginning ontworpen ontginningsplan, waardoor de meest westelijk gelegen Peelgronden in de gemeenten Oploo en Wanroij in cultuur gebracht zouden worden. Een klein aantal zeer grote boerenbedrijven, die in het oosten begrensd worden door het uitgestrekte productiebos van de Boswachterij St. Anthonis, zijn het gevolg van dit gezamenlijke initiatief van gemeenten, particuliere eigenaars en N.C.B.

4. Infrastructuur

4.1. Wegen

Tot ver in de twintigste eeuw was het grondgebied van de gemeente Oploo zeer slecht ontsloten. De hogere zandgronden van de gemeente hadden een dicht net van grillig verlopende, slecht begaanbare karresporen. Van deze zandwegen hadden enkele betekenis als doorgaande weg. In zuid-westelijk - noord-oostelijke richting over de zandrug verlopend, parallel aan de waterlopen, verbond een karrespoor Ledeacker, St. Anthonis en Oploo met -in het noorden- Rijkevoort en Wanroij en -in het zuiden- Overloon en Venray. Van Oploo naar Wanroij liep een zandweg door de Ullingse Bergen en, door het broek bij Lamper, de Lampersche Dijk. Via de Noordkant kon men over een karrespoor van St. Anthonis in Boxmeer komen. De oude verbindingsweg tussen Oploo en Sambeek is de door het lage broekgebied tussen deze plaatsen lopende Sambeekse Dijk. In westelijke richting liep er, naast de talloze doodlopende heidepaden, maar één weg van betekenis. Tussen Oploo en Gemert ligt de Gemertse Baan, die, sedert 1863 verhard, gedurende lange tijd met de weg Deurne-Venraij de enige, dwars door de Peel lopende verbinding was. Rond 1900 werden een aantal van de oude wegtracés in de gemeente verhard. Om de Peelontginningen beter bereikbaar te maken werden er door particulieren enkele wegen aangelegd, zoals de deels op het grondgebied van Oploo gelegen Particuliere Weg (over het landgoed De Bunthorst) van de gebroeders Roelvink, bedoeld als aanzet tot een verbindingsweg tussen Oploo en Deurne. In 1910 verbeterde men de weg tussen Oploo en Venray en legde een nieuwe weg tussen

St. Anthonis en Overloon aan, over Stevensbeek, in 1920 gevolgd door de aanleg van de nieuwe weg, gefinancierd door Rijk en Provincie, tussen Oploo en Deurne. Deze rechtlijnige weg loopt, over Rips en Milheeze, dwars door de jonge ontginningen. De gemeente, die zich in haar ontwikkeling belemmerd voelde doordat het westelijke deel van de gemeente zeer geïsoleerd bleef, sloot zich in 1935 aan bij de Stichting Peelgemeenschap. Tot na de Tweede Wereldoorlog bleef de ontsluiting van het gebied, mede door de militaire belangen die gemeoid waren, zeer gebrekkig. Eerst toen kwam het tot een verbetering van de Gemertse Baan en (in 1950) van de rond 1925 als een karrespoor aangelegde Midden-Peelweg. Tussen Oploo en St. Anthonis werd in het verlengde van de Gemertse Baan en de weg naar Boxmeer, door het laagte van de Molenbeek, rond 1965 een nieuwe weg aangelegd, ter ontlasting van de kommen van de dorpen.

4.2. Spoorwegen

De gemeente Oploo heeft nooit een tram- of spoorverbinding gehad. Van de vele plannen die rond de eeuwwisseling bestonden om te komen tot buurtspoor- en stoomtramwegen tussen de oude Peeldorpen en de jonge ontginningen in de Peel, is te Oploo niets terecht gekomen.

4.3. Waterwegen

De gemeente Oploo heeft geen bevaarbare waterwegen gehad. Voor de uitwateringen zie 2.3. Het Defensie- of Peelkanaal wordt vermeld onder 4.4.

4.4. Militaire infrastructuur

De strook noord-zuid gerichte, ondoordringbare veen- en heidegronden van de Peel hebben gedurende een lange tijd een natuurlijke barrière gevormd tegen vijandelijke aanvallen vanuit het oosten. De weinige accessen en hoger gelegen gronden in en langs het gebied hebben dan ook al vroeg een militaire betekenis gehad, hetgeen zich in de Middeleeuwen geuit heeft in een groot aantal kastelen en versterkte woonhuizen in de aan de Peel grenzende gebieden, met name ook tussen de Peel en de westelijke oever van de Maas. Te Oploo hebben drie in oorsprong middeleeuwse kastelen gelegen, De Houtmolen, Het Juffere en De Wijer, waarvan terreinsporen en een kasteelboerderij resteren (zie par. 7.6).

Zeer nadrukkelijk zijn in het landschap aanwezig de restanten van de tussen 1937 en 1940 aangelegde Peel-Raamstelling. Aanvankelijk ontworpen om de vijand af te stoppen na diens doorbraak van de Maaslinie, werd de stelling later ingericht om de opmars van de vijand zoveel mogelijk te vertragen. Het belangrijkste element in deze stelling tussen Budel-Dorplein bij de Belgische grens en de Raam bij Grave was het bijna veertig kilometer lange Defensie- of Peelkanaal, dat gegraven werd tussen Griendtsveen en Mill. Hier lagen de hoger gelegen delen van de stelling, zodat men de aanleg van deze anti-tankgracht noodzakelijk achtte. De doorlopende gracht, die een twee meter hoge wal aan de westelijke zijde heeft, is in verband met het hoogteverschil onderverdeeld in panden, die gescheiden zijn door zwaar uitgevoerde gewapend-betonnen dammen. In de wal zijn, op variabele afstand, kazematten van het type S -Stekelvarken genaamd- geplaatst. Achter de kazematten werd m.b.v. de aarde afkomstig uit de gracht een ca. 2 meter hoge wal opgeworpen. Tussen de tankgracht en de wal met kazematten ligt een smal inspectiepad. De in de wal opgenomen, in plattegrond geknikte toegangswegen naar de kazematten zijn op verschillende plaatsen nog aanwezig. Op regelmatige afstand werden op strategische plaatsen in en direct achter de linie mitrailleurkazematten van het type B geplaatst, die flankerend vuur moesten geven. De linie had slechts een geringe diepte. Aan weerszijden van de gracht lagen

prikkeldraadversperringen en mijnevelden. van de anti-vechtwagenversperringen resteren nog fragmenten. Loopgraven, munitieopslagplaatsen en schuilplaatsen, meestal in hout en aarde uitgevoerd en daardoor alle inmiddels verdwenen, completeerden de stelling. Dit complex van militaire objecten is in de gemeente Oploo, en aangrenzend in de gemeenten Wanroij, Venray en Deurne zeer gaaf bewaard gebleven. Tijdens de meidagen van 1940 hebben zich te Oploo c.a. geen gevechten voorgedaan (zie par. 7.8.).

Aan de Kerkstraat nabij het dorp Westerbeek staat een uitkijktoren van het Korps Luchtwacht Dienst. De rond 1950 van prefab betonnen elementen opgetrokken toren, één van de 267 die in ons land langs de oost- en zuidgrens werden gebouwd (en waar er slechts enkele van resteren), is ca. twintig meter hoog. Alleen op de begane grond en in de uitkragende top van de toren is het vakwerk gesloten. In tijden van internationale spanningen bemanden vrijwillige luchtwachters met kijker en telefoon de toren, om vijandelijke vliegbewegingen waar te nemen. De bedoeling was dat na observatie van een nabij gelegen militair vliegveld onderscheppingsjagers naar de plaats des onheils konden worden gestuurd.

4.5. Overige infrastructuur

Ten noord-oosten van Stevensbeek, aan de Radioweg, heeft tot de Tweede Wereldoorlog het ontvangstation van de radioverbinding Nederland-Indonesië gestaan. Het in 1929 gebouwde station, bestaande uit een achttal radiomasten en een gebouw voor de ontvangst, werd vanwege het zeer open landschap alhier opgetrokken. Het zendstation stond te Kootwijk. Eén van de masten is door Staatsbosbeheer gebruikt voor een in de Boswachterij St. Anthonis geplaatste uitkijktoren. Deze is inmiddels gesloopt.

5. Ontwikkeling van de nederzettingen

5.1. Oploo

Het kerkdorp is ontstaan op een hoogte langs de Molenbeek. De plattegrond van Oploo vertoont de kenmerken van een typische beekdalnederzetting. Parallel aan de Molenbeek en op enige afstand daarvan is in de Middeleeuwen een weg aangelegd, de huidige Grotestraat. Tussen deze straat en de beek lagen de beemden, die in de 14e en 15e eeuw in smalle stroken verkaveld werden. Aan de andere, in dit geval zuidelijke zijde van de weg strekten de akkerbodems zich uit. Langs deze weg concentreerde zich de voornamelijk op het agrarische bedrijf gerichte bebouwing. De watermolen, sedert 1800 vergezeld van een windmolen, heeft lange tijd de bebouwing aan het zuiden begrensd. De lintbebouwing langs de straat bestond aan het einde van de Middeleeuwen verder uit boerderijen en, aan de noordelijke zijde van het dorp, een tweetal kastelen. De kastelen hebben op enige afstand van het dorp gelegen, waardoor het dorp zich niet ontwikkeld heeft tot een typisch kasteeldorp. Het is echter wel mogelijk dat het dorp oorspronkelijk aan de bouw van het kasteel zijn ontstaan dankt. In de 16e en 17e eeuw heeft de lintbebouwing langs de Grotestraat zich op kleine schaal verlengd. Belangrijk in de ontwikkeling was de vestiging van de 17e-eeuwse schuurkerk van de parochie St. Anthonis aan de Grotestraat. In de 19e eeuw is deze kerk vervangen door een forse stenen kerk, gewijd aan St. Matthias. Rond 1840 bestond de bebouwing in de kom van het dorp uit slechts 14 huizen, en telde men er 100 inwoners. De heerlijkheid Oploo telde 74 huizen waarin 480 mensen leefden. Langs de weg naar St. Anthonis, buiten de kom van het dorp, bevond zich in dezelfde tijd een school. De inwoners van Oploo waren bijna allen in de landbouw werkzaam. Van der Aa tekent op dat er rond 1840 in de gemeente een watermolen, een windmolen, een rosoliemolen, drie bierbrouwerijen en een leerlooierij te vinden waren. In de 19e eeuw is door de vestiging van de nieuwe kerk de ontwikkeling

van het dorp gunstig beïnvloed. De bebouwing langs de Grotestraat heeft zich toen, door de bouw van een aantal woonhuizen, belangrijk verdicht. Na de aanleg van de Deurneseweg in 1920 heeft het dorp zich enigszins in westelijke richting uitgebreid. Langs de Vloetweg, de verbinding tussen dorp en Deurneseweg, ontstond een langgerekte lintbebouwing met vrijstaande woonhuizen en een enkele villa. Kort na de Tweede Wereldoorlog zijn er bovendien langs enkele zijstraten van de Grotestraat, zoals de Gildestraat, eenlaags woonhuizen onder wolfdak gebouwd. Sinds ca. 1950 zijn er aan westelijke en oostelijke zijde van de Grotestraat kleine woonwijken ontstaan, zoals langs de Van Steenhuijsstraat.

5.2. St. Anthonis

Het kerkdorp St. Anthonis is een voormalige bedevaartplaats aan de oostelijke Peelrand. In 1312 stichtte men hier een kapel gewijd aan de H. Antonius. Sedert 1477, na afscheiding van de parochie Boxmeer, is de plaats een zelfstandige parochie. Het dorp is ontstaan op een hoogte nabij het stroompje de Beek en bevindt zich op een knooppunt van locale wegen. De combinatie van de ligging van de plaats en de vestiging van de bedevaartkerk heeft aantrekkingskracht uitgeoefend op de komst van bebouwing met niet-agrarische functies, waardoor een baandorp-achtige ontwikkeling plaats lijkt te hebben gevonden. De bebouwing heeft zich van oudsher geconcentreerd rond de rechthoekige Brink, waaraan de -deels- middeleeuwse kerk gelegen is. Van de agrarische bebouwing resteren nog een tweetal oudere boerderijen in de kern. Door de stichting van de kerk in de vijftiende eeuw, gewijd aan de populaire St. Antonius-Abt, groeide de betekenis van de plaats. Mede daardoor heeft zich langs de aan de Brink grenzende Lepelstraat (voorheen de Dorpsstraat, later ook de Kerkstraat genaamd), de Breestraat (de voormalige Dorpsstraat) en Oude Breestraat reeds vroeg een lintbebouwing ontwikkeld, bestaande uit herbergen, winkels, woonhuizen, werkplaatsen en boerderijen. In mindere mate gebeurde dit ook in westelijke richting, langs de Henri Dunantstraat, waar tussen 1800 en 1928 een korenmolen stond. Van der Aa schrijft dat het dorp rond 1840 ca. 960 inwoners telde. Het overgrote deel van de inwoners was werkzaam in de landbouw. In de 19e en het begin van de 20e eeuw verrezen aan de Brink de belangrijkste gebouwen van de gemeente Oploo. De zeer forse pastorie uit ca. 1905 en het daarnaast gelegen klooster St. Anthonis van de zusters, gebouwd in 1896, beslaan met de kerk (in de 19e en 20e eeuw meermaalen uitgebreid), kerkhof en het parochiehuis uit 1920 ruim de helft van het plein. Naast de kerk, vóór het ruime gazon van de Brink, staat, op een half-cirkelvormige bakstenen sokkel van ca. 5 meter breed, versierd met bijbelse Anthoniustaferelen, een beeld van de H. Antonius-abt uit ca. 1930. Ook de kapelanie op de hoek van de Breestraat en de Kol. Silvertopstraat (vóór ca. 1950 de Perdshemel genaamd), nabij de kerk, getuigt van de voorspoedige ontwikkeling van St. Anthonis als bedevaartplaats. Aan de westelijke zijde van het plein, tegenover de kerk en door middel van een over het plein lopende lindenlaan daarmee verbonden, stonden het in 1876 gebouwde gemeentehuis, een brouwerij en enkele herbergen, waarvan de oudste terugging op de 17e eeuw. De 18e-eeuwse school was gevestigd in een pand aan de zuidelijke zijde van de Brink, dat, na de opening van de nieuwe jongensschool achter het gemeentehuis in 1879, dienst deed als botermijn. Het pand, nog steeds bekend als de Bottermien, doet heden ten dage, sterk gewijzigd, dienst als woonhuis. Tot de Tweede Wereldoorlog heeft de bestaande lintbebouwing langs boven vermelde straten zich verlengd en verdicht. Vooral aan de westelijke zijde, bij de Henri Dunantstraat, zijn in de jaren '20 en '30 enkele nieuwe woonhuizen gebouwd. Aan de Kol. Silvertopstraat opende men in 1925 de inmiddels gesloopte Landbouwschool. Achter het zusterklooster verrees de aan de Lepelstraat gelegen meisjesschool. In 1936 werd een Huishoudschool

gebouwd, die aan de Breestraat heeft gelegen. Pas na 1950 treden er grote veranderingen op in de ruimtelijke ontwikkeling van het dorp. Enkele zijstraten van de Breestraat, dicht bij de Brink, worden bebouwd, aanvankelijk nog met een bescheiden lintbebouwing. Aan de Peter Zuidstraat (voor ca. 1950 Noordkant genaamd) was sinds ca. 1900 de Noordbrabantse Christelijke Boerenbond gevestigd. In deze straat vond men ook een smederij en een timmerwerkplaats. Na de Tweede Wereldoorlog bouwde de Boerenbond hier een hoge graansilo, op een honderdtal meters van de kerk gelegen. Ingrijpend in de oude structuur van de nederzetting zijn de latere uitbreidingen op de oude akkerbodems aan de noordelijke en oostelijke zijde van St. Anthonis, waarbij aan beide zijden van de Breestraat woonwijken langs nieuwe dwarsstraten werden aangelegd. Zo werd in 1963 de nieuwe woonwijk Hoogveld geopend. Daarnaast is sedert ca. 1960 veel van de oude bebouwing aan de hoofdstraten door nieuwe vervangen.

5.3. Ledeacker

De nederzetting Ledeacker ligt centraal op een kleine zandrug die deel uitmaakt van de grotere rug waarop ook Oploo en St. Anthonis liggen. De rug wordt aan de noordelijke zijde begrensd door de Tovensche Beek en aan de zuidelijke zijde door de Ledeackerse Beek. Over de zandrug loopt de doorgaande weg tussen Wanroij en St. Anthonis. Langs deze weg, plaatselijk genaamd de Dorpsstraat, bij een beekdal, heeft het dorp zich ontwikkeld. Het wegdoorp is mogelijk iets ouder dan Oploo en St. Anthonis. Centraal in het dorp ligt de 15e-eeuwse kapel van St. Catharina, die in de 19e eeuw, na verheffing tot kerk, diverse malen vergroot is. De bebouwing van het dorp zal tot de negentiende eeuw voornamelijk bestaan hebben uit een bescheiden lintbebouwing van boerderijen langs de Dorpsstraat. Te Ledeacker vereerde men de H. Donatus, waardoor een de plaats een populair plaatselijk bedevaartoord werd. De ligging van het dorp aan een doorgaande weg heeft gestimuleerd dat in de kom van het dorp een bebouwing met een niet-agrarische functie ontstond. Rond 1900 lagen bij de kerk een smidse, café, bakkerij en kruidenier. In 1881 bouwde men naast de kerk een dorpschool, in 1920 vervangen door een nieuw gebouw, tegenover de kerk aan de Dorpsstraat gelegen. Het oude schoolgebouw, alsmede het gebouw uit 1920, zijn inmiddels gesloopt. Naast de kerk verrees in 1917, na de verheffing tot parochie, de pastorie. Enkele 18e- en 19e-eeuwse broek-ontginningen aan de noord-oostelijke zijde van het dorp bij de Vrijstraat hadden tot gevolg dat aldaar, haaks op de Dorpsstraat, enige boerderijen gebouwd werden. Ook aan de overzijde van de Dorpsstraat, bij Nullen en de Hoenderstraat, ontstond reeds vóór de 19e eeuw een concentratie van boerderijen. Vóór de verbetering van de doorgaande weg tussen Wanroij en St. Anthonis door de verbetering van de Lampertsche- en Tovensche Dijk kort vóór 1900, gebruikte een deel van het verkeer tussen Oploo en Wanroij de Hoendersstraat. Alhier, in de buurtschap Ullingen, werden langs de weg, parallel aan de Tovensche Beek, boerderijen gebouwd. Men kan spreken van een bescheiden ontwikkeling van een beekdal-nederzetting, gelegen op de rand van de zandrug van Ledeacker. Na 1900, en vooral na 1950, groeiden de dorpen Ledeacker en het ca. 1 kilometer zuidelijker liggende St. Anthonis langzaam aan elkaar, doordat de lintbebouwing met boerderijen en woonhuizen langs de Dorpsstraat steeds verder in zuidelijke richting, en vanuit St. Anthonis in noordelijke richting, uitbreidde. Langs de Vrijstraat werden in de jaren '60 en '70 een twintigtal vrijstaande woonhuizen opgetrokken.

5.4. Stevensbeek

De jonge ontginningsnederzetting Stevensbeek is één van de vele plaatsen in de Peel die relatief recentelijk zijn ontstaan door het op grote schaal in cultuur brengen van woeste gronden. In 1910 werd door de gemeente aan een particuliere

onderneming 320 ha. heidegrond op de Sambeekse Heide verkocht. Om deze gronden in cultuur te brengen stichtte deze onderneming de grootontginning Lactaria. Nadat een groot deel van de gronden ontgonnen waren werd het bedrijf opgesplitst. In de voormalige ontginningsboerderij, aan de reeds bestaande weg tussen St. Anthonis en Overloon (later Stevensbeekseweg en Kloosterstraat genaamd), vestigde zich het zusterklooster Maria Regina met bijbehorende scholen. In 1934 stichtte de gemeente bij dit klooster de nederzetting Stevensbeek, genoemd naar de toenmalige burgemeester van Oploo c.a., met de bedoeling de verdere ontginning van de gronden door lokale kleine boeren te bevorderen. Tegenover het zusterklooster werd een zeer ruim opgezet door linden omzoomd trapezium-vormig plein aangelegd. Rond het plein staat een voor dit type ontginningsnederzetting karakteristieke bebouwing, met één- en tweelaags woonhuizen en kleine winkels. De zuidzijde wordt ingenomen door een kort na de Tweede Wereldoorlog gebouwde dorpschool, waarachter de voor-oorlogse rectoraatskerk staat. Deze kerk behoort tot het in 1935 gestichte klooster Eymard-ville, dat direct ten zuiden van het plein aan de Kloosterstraat is gelegen. De bebouwing in de nederzetting is niet bepaald agrarisch van karakter. De ontginningsboerderijen, veelal grote langgevel-boerderijen uit de jaren '30 en '50, liggen niet in de kom van het dorp maar daarbuiten, langs het rationele, rechtlijnige net van ontsluitingswegen temidden van de uitgestrekte cultuurgronden. Na de Tweede Wereldoorlog is de groei van Stevensbeek sterk toegenomen. Langs met name de Stevensbeekseweg maar ook de Lindelaan zijn een groot aantal vrijstaande woonhuizen opgetrokken, hetgeen in het noorden van het dorp, tussen het nieuwe sportpark en de oude dorpskom, geleid heeft tot het ontstaan van een kleine woonbuurt. De vroege aanwezigheid van kloosters met scholen in dit dunbevolkte, uitgestrekte gebied heeft er toe geleid dat na de Tweede Wereldoorlog Stevensbeek een lokaal onderwijscentrum is geworden. Langs de Kloosterstraat zijn, ook op het grondgebied van Vierlingsbeek, een groot aantal scholen te vinden.

5.5. Westerbeek

Ook dit kleine kerkdorp, gelegen bij Oploo's Broek en de Vale Peel, in het zuid-westen van de gemeente, is een jonge ontginningsnederzetting. De eerste aanzet tot de stichting van het dorp vormde de bouw van de ontginningshoeve Twist, rond 1865. Het gebied viel toentertijd nog onder de armlastige gemeente Vierlingsbeek, die trachtte door verkoop van woeste grond aan de meer kapitaal-krachtige boeren de gemeentelijke kas te spekken. Van de oudste ontginningshoeven, gelegen ten zuiden van de huidige dorpskern aan de Kerkstraat en Schepersstraat, resteert niets meer. De weinig duurzaam uitgevoerde gebouwen zijn alle vervangen door 20e-eeuwse ontginningsboerderijen. De kleine nederzetting richtte zich na 1910 steeds meer op de noordelijk gelegen nederzetting Oploo, temeer daar de infrastructuur zich hier -in tegenstelling tot de verbindingen naar Overloon en Vierlingsbeek- relatief sterk ontwikkelde. Door de toename van het aantal boerderijen vormde zich rond 1915, waarschijnlijk op initiatief van de gemeente, een kleine dorpskom ten noorden van de Kerkstraat, op de kruising van deze weg met de Stevensstraat. Op de hoeken van deze kruising werden de belangrijkste gebouwen van de nieuwe nederzetting Westerbeek -gelegen ten westen van de Lactariabeek- opgetrokken, zoals de kerk H.Hart van Jezus met pastorie en kerkhof, de kruidenier, bakkerij en de N.C.B. vestiging. Direct ten noord-oosten van de kerk staat de voor-oorlogse school met onderwijzerswoonhuis. In tegenstelling tot Stevensbeek staan er te Westerbeek enige -deels van vóór 1915 daterende- boerderijen in en nabij de kom. Na de Tweede Wereldoorlog is de nederzetting flink gegroeid, hetgeen geleid heeft tot een nieuwe woonwijk ten noorden van de Stevensstraat. Door oorlogsschade en sloopwerkzaamheden van recenter datum is met name de ruimtelijke structuur aan de zuidzijde van de kruising Stevensstraat - Kerkstraat sterk gewijzigd.

5.6. Verspreide bebouwing

Op de hoger gelegen zandgronden binnen de gemeente, langs de slingerende wegen, liggen op enkele plaatsen concentraties van boerderijen die over het algemeen dateren van vóór 1850 maar later geheel vernieuwd of sterk gewijzigd zijn. De lintbebouwing in de betreffende gebieden, nabij de oude akkerbodems, is over het algemeen na 1850 ook sterk verdicht, aanvankelijk met nieuwe boerderijen, maar sedert 1950 vooral met woonhuizen en kleine industriële vestigingen. Enkele nog redelijk gave groepen zijn te vinden aan de Noordkant, de Zandkant en Den Hoek bij St. Anthonis. De vroege heide-ontginningen langs de randen van de zandruggen, zoals de Peelkant, de Heikant en Ullingen hebben een meer regelmatige verkaveling opgeleverd, die echter in veel gevallen door latere schaalvergroting verstoord is. Ook hier treft men vooral 20e-eeuwse boerderijen aan, die voornamelijk gelegen zijn langs de hoofdwegen in het gebied. De Vlagberg bij St. Anthonis is een goed voorbeeld van 18e of 19e-eeuwse gehuchtvorming door individuele kleinschalige heideontginningen door meer armoedige bevolkingsgroepen. De grootschalige 20e-eeuwse ontginningen hebben, naast de nieuwe nederzettingen en de daarbij gelegen agrarische bedrijven, geleid tot enkele karakteristieke agrarische bebouwingsgroepen, met name de Stichting, waarvan de ontwikkeling reeds geschetst werd in par. 3. Op het grondgebied van Oploo heeft de ontwikkeling van de Stichting geleid tot de bouw van een tiental zeer grote boerenbedrijven, alle gesitueerd langs de zeer rechtlijnige nieuwe wegen die over de voormalige St. Anthonisheide werden aangelegd. De aanleg van deze wegen gebeurde, op aandrang van het Ministerie van Oorlog, in zuid-oost / noord-westelijke richting, parallel aan de naast de Stichting gelegen Peel-Raamstelling (zie par 4.4).

Tot slot moet bij de verspreide bebouwing het landgoed De Grote Slink - Buntorst vermeld worden. De bankiers Jan Berent en Adam Roelvink uit Amsterdam kochten in 1907, na eerdere aankopen van woeste grond in de gemeente Bakel, voor een zeer laag bedrag uitgestrekte heidegronden ten zuiden van de weg Oploo-Gemert, met het doel hier twee landgoederen te stichten. Tussen de jaren 1907 en ca. 1930 werden door de Heidemij de gronden geschikt gemaakt voor bosbouw en weiland. Nabij de Gemertseweg lagen de twee landhuizen van de gebroeders, De Bunthorst uit 1916 van Jan Berent Roelvink (afgebrand in 1941) en De Grote Slink uit ca. 1920 van Adam Roelvink. Rondom De Grote Slink liet Adam Roelvink een imposant park in Engelse stijl aanleggen, naar ontwerp van de landschapsarchitect L. Springer. Twee lanen, uitstralend vanaf de plaats waar het landhuis gebouwd werd, fungeren als zichtassen in het deels beboste, deels met grasland bedekte glooiende landschap. Vijvers moeten de impressie geven dat het landgoed in een rivierdallandschap is aangelegd. Langs de voornaamste paden aan de randen van de weilanden werd loofhout aangeplant, de meer verwijderde delen beplante men met naaldhout. Op en aan de rand van het goed staan diverse dienstwoningen van boswachter, opzichters en arbeiders. Bovendien hebben de Roelvinken verschillende pachthoeven, meestal van een voor Brabant ongebruikelijk type buiten de parken gebouwd. Een groot deel van deze hoeven en woonhuizen is gesitueerd op het grondgebied van de gemeente Bakel en Gemert (zie voor de gebouwen par. 7.2. en 7.6.), alwaar Adam en Jan Berent Roelvink ook gronden in hun bezit hadden.

6. Stedebouwkundige typologie 1850-1940.

6.1. Typologie

Voor de oudere kernen in de gemeente geldt dat de stedebouwkundige ontwikkelingen, zoals die hebben plaatsgevonden tussen 1850 en 1940, zeer bescheiden zijn geweest. Te Oploo, St. Anthonis en Ledeacker is in de genoemde periode, zoals in par. 5 reeds gesignaleerd, alleen sprake van een verlenging en ver-

dichting van de lintbebouwing. Er hebben zich ook geen noemenswaardige industriële ontwikkelingen voorgedaan. Vermeldenswaardig is de ontwikkeling van de kerkelijke bebouwing van het bedevaartoord St. Anthonis. Aldaar werd de middeleeuwse kerk fors uitgebreid, de bestaande pastorie rond 1905 door een grotere vervangen, in 1881 aan de Brink een zusterklooster gebouwd en in 1920 een parochiehuis. Aldus ontstond in de bescheiden nederzetting een omvangrijk centrum van kerkelijke bebouwing. Het genoemde gebied had echter vóór 1850 voor een groot deel al de bedoelde functie, waardoor de ontwikkeling niet typisch voor de periode 1850-1940 kan worden genoemd. Mede gezien de kleinschaligheid van de overige stedenbouwkundige ontwikkelingen zoals die plaatsvonden tussen 1850 en 1940 is daarom afgezien van een weergave van deze ontwikkelingen in een typologisch kaartmodel.

Zeer interessante ruimtelijke ontwikkelingen uit de bedoelde periode, die bovendien gaaf zijn geconserveerd, zijn te vinden in het zuiden en westen van de gemeente. Bedoeld worden de jonge ontginningsnederzettingen Stevensbeek en Westerbeek, beide ontstaan in de M.I.P. periode 1850-1940, en de nabij deze plaatsen liggende ontginningen met de typische kenmerken van dat landschap en de daarin liggende boerderijen, landgoederen en militaire infrastructuur. Deze kenmerken zijn omschreven in par. 3 en 5. De beide nederzettingen zijn stedenbouwkundig-typologisch geanalyseerd. De resultaten zijn op de kaart 1:10000 ingetekend.

6.2. Beschrijving van het 'landelijk gebied met bijzondere waarden 1850-1940'

Een gedeelte van de Peelontginningen is van groot belang door ruimtelijk ontwerp en gaafheid. Het gebied, onderdeel uitmakend van de voorheen ondoordringbare, woeste Grote Peel, is in haar huidige verschijningsvorm geheel tot stand gekomen tussen ca. 1910 en 1930. De inrichting van het toentertijd maagdelijke gebied heeft ter plaatse geresulteerd in de aanleg van een beperkt aantal verbindingswegen tussen de westelijk en oostelijk van de Grote Peel gelegen plaatsen. Daarnaast is te Oploo door gemeenten en grote particuliere maatschappijen (en deels aansluitend in de aangrenzende gemeenten Bakel, Gemert en Wanroij) het voormalige heide- en veencomplex ontgonnen voor agrarische en recreatieve doeleinden, hetgeen de ontwikkeling van rationeel verkaveld, open landschap, afgewisseld met bospercelen en parken tot gevolg heeft gehad. Ten slotte werd door het Ministerie van Oorlog van de natuurlijke gesteldheid van het gebied op ingenieuze wijze gebruik is gemaakt bij de aanleg (ter plekke 1937-1940) van de Peel-Raamstelling. Binnen de grenzen van het 'landelijk gebied met bijzondere waarde 1850-1940' vallen;

A). De ontginningen zoals die in opdracht van de Roelvinken werden uitgevoerd door de Heidemij, hetgeen resulteerde in de aanleg van twee landgoederen, de Bunthorst en de landschappelijk zeer interessante Grote Slink, met de bijbehorende pachthoeven (zoals Plekenpol, Vaale Peel en Hendrikahoeve), dienstwoningen en villa. De aanleg van een omvangrijk areaal weide- en akkerland werd door de Heidemij in opdracht van dezelfde familie gerealiseerd in de Vale Peel en, aangrenzend aan de gebieden, in de Aerlese Peel en Vinkenpeel te Bakel.

B). De noordelijk van de landgoederen, deels in Oploo en deels in Wanroij gelegen Stichting, een ontginning die is uitgevoerd door de betreffende particuliere landeigenaren in samenwerking met de gemeenten Oploo en Wanroij, de N.C.B. en een aan deze bond gelieerde verzekeringsmaatschappij. Resultaat van de werkzaamheden is een ontginning met productiebos in het zuiden tegen de

Gemertseweg en noordelijk daarvan uitgestrekte kavels grasland, doorsneden door een rationeel aangelegd wegenpatroon, met forse boerderijen bij de kruisingen van de wegen.

C). De oostelijke en zuidelijke begrenzing van De Vale Peel, De Grote Slink en de Stichting wordt gevormd door de zeer gaaf bewaard gebleven Peel-Raamstelling (zie par. 4.4.), die niet alleen in het landschap nog zeer nadrukkelijk aanwezig is maar ook een belangrijke invloed heeft gehad op de aanleg van de infrastructuur in de hierboven vermelde gebieden.

De onder A). en B). beschreven gebieden onderscheiden zich van de elders in de gemeente aangetroffen jonge ontginningen doordat binnen het gebied hier sprake is van een combinatie van verschillende functies; daar waar de Boswachterij St. Anthonis eenzijdig is opgezet als productiebos en de ontginningen bij het zuid-oostelijker gelegen Stevensbeek van uitsluitend agrarische betekenis zijn, heeft men hier te maken met een coherent gebied alwaar men verschillende functies zoals landbouw, houtvesterij, en particuliere buitenplaats van meet af aan gecombineerd heeft. Daarnaast is er, in tegenstelling tot het gebied bij Stevensbeek, sprake van een volledig gave structuur en een in hoge mate nog gave bebouwing. Van bijzondere waarde is naast de doelmatige, ruim opgezette verkavelingsstructuur van de landbouwgronden, de parkachtige aanleg van de beide landgoederen, in het bijzonder van De Grote Slink. Daarbij moet worden vermeld dat door de grote militaire betekenis van het gebied het Ministerie van Oorlog van meet af aan invloed op de 19e- en 20e eeuwse ontginningen heeft gehad. De voortschrijdende ontginningen en de daarmee samenhangende ontsluiting hebben uiteindelijk de aanleg van de onder C). beschreven Peel-Raamstelling genoodzaakt. De stelling zelf heeft naast de onder C). beschreven kwaliteiten waarde vanwege de specifieke vorm, gerelateerd aan de defensieve functie en heeft bovendien ook een bijzondere historische betekenis.

Genoemde kwaliteiten van de inrichting geven het gebied een zeer hoge ruimtelijk-planologische waarde, die niet alleen zeldzaam is binnen de gemeente Oploo maar ook binnen de provincie Noord-Brabant.

6.3. Beschrijving 'waardevolle groepen'

Naast een 'gebied van bijzondere stedenbouwkundige waarde 1850-1940' is er in de gemeente een z.g. 'waardevolle groep' aanwezig. Dit onderscheid tussen 'gebieden' en 'groepen' wordt gemaakt daar de criteria voor de 'gebieden van bijzondere waarde' specifiek zijn afgestemd op stedenbouwkundige- en ruimtelijk-planologische ontwikkelingen uit de M.I.P. periode (1850-1940). Men raadplege hierover ook de inleiding. Om de waardevolle ensembles, al dan niet verbonden door een interessante historische stedenbouwkundige structuur, uit de periode vóór 1850 aan te kunnen geven is er de kwalificatie 'waardevolle groep'. De 'waardevolle groep' in de gemeente Oploo ligt in de kom van St. Anthonis (zie kaart 1:10000). De Brink is ontstaan in de late Middeleeuwen (zoals reeds is beschreven in par. 5.2.), doch het huidige aanzien van het plein is in belangrijke mate bepaald in de 19e en 20e eeuw. De ruime opzet van het plein bood ruimte voor het organiseren van grote markten en is geschikt voor de ontvangst van bedevaartgangers. De Brink is omzoomd met linden. Aan de oostelijke zijde ligt het kerkelijke centrum, gedomineerd door de deels middeleeuwse kerk. Deze wordt aan de noordelijke zijde begrensd door het kerkhof en het uit 1920 daterende parochiehuus. Zuidelijk aan de kerk grenst de Brink met ter plaatse een beeld van de H. Antonius. Aangrenzend is de zuidelijke gevelwand gelegen, die voor de helft wordt ingenomen door de pastorie en het klooster, daterend uit de 19e en 20e eeuw. De Brink strekt zich ook uit ten westen van deze kerkelijke

groep. De grote, open groene ruimte die daar ligt wordt afgesloten door de zuidelijke en westelijke gevelwand van de Brink. Deze bestaat uit een enkele 19e-eeuwse boerderij en een aantal horecagelegenheden, waarvan de oudste stammen uit de 17e eeuw. Alle zijn ingrijpend verbouwd of herbouwd. Ook het gemeentehuis, dat tegenover de kerk aan de zuidzijde van het plein is gelegen en door een lindenlaan (die de Brink van west naar oost doorsnijdt) met het westportaal van het kerkgebouw is verbonden, is recentelijk vernieuwd. Het stedenbouwkundige plan van het plein is, gezien grootte, vorm en functie, zeer waardevol en neemt, mede gezien de hoge kwaliteit van de groenvoorzieningen en de gaafheid van met name de kerkelijke bebouwing, binnen noord-oost Brabant een uitzonderlijke plaats in.

7. Karakteristiek der objecten, bouwvormen en bouwtypen

7.1. Woonhuizen

Het oudste woonhuis van het kerkdorp Oploo staat op de hoek van de Van Steenhuijsstraat (nr. 22-23) en de Grotestraat, aan de voet van de kerktoren. Het wit gepleisterde woonhuis, een voormalige herberg, stamt in de kern mogelijk uit de 18e eeuw. Aan Nullen (ong.) staat een klein eenlaags wit gepleisterd woonhuis uit het begin van de 19e eeuw, waar tot de 20e eeuw een kleine timmerwerkplaats bij gestaan heeft. Voor de voordeur van de keuterboerderij staat een put. Lepelstraat 14 en 16 zijn twee typische dorpswoonhuizen uit resp. ca. 1870 en 1890, eenlaags onder zadeldak met een symmetrisch ingedeelde gevel. Nr. 14 heeft een gepleisterde deuromlijsting met kuif. Grotestraat 34 te Oploo uit ca. 1880 heeft een bakstenen lijstgevel en pilasters op de hoeken van de gevel. Het geheel met klimop begroeide herenhuis Breestraat 39 te St. Anthonis is gebouwd rond 1870. De dubbele paneeldeur is gevat in een pilasteromlijsting en het bovenlicht versierd met wijnranken. In de tuin staan verschillende vormsnoeien. Breestraat 35 is een woonhuis uit ca. 1895. De handvorm bakstenen gevel is wit geschilderd. Tegenover het pand staat Breestraat 40, een woonhuis uit ca. 1895 met kunststenen venster- en deur omlijstingen, voorzien van frontons en diamantstenen. Aan de Henri Dunantstraat 2 en 13 te St. Anthonis staan een tweetal woonhuizen onder wolfdaken met opgemetselde topgevels, voorzien van strengpersstenen banden. Vloetweg 3 te Oploo is een eenvoudiger woonhuis met mansardedak en opgemetselde topgevel uit 1923. Vloetweg 35 uit ca. 1930 is een villa die opvalt door zijn gesloten bakstenen gevels, waarin twee driehoekige vensters zijn geplaatst, met dito roedenverdeling. Een zeer grote villa, genaamd De Blauwvoet, werd rond 1925 gebouwd aan de Dr. Verbeecklaan 19 te St. Anthonis. Hier valt vooral de middenrisaliet op, voorzien van opengewerkte bakstenen pijlers. Enkele woningen van kort na de Tweede Wereldoorlog vindt men aan de Gildestraat 3-13. De twee-aan-twee gebouwde woonhuizen onder wolfdak hebben alle een kelder met opkamer.

7.2. Boerderijen

Van het kasteeltje Bekestein, eens gelegen aan de huidige Grotestraat aan de rand van Oploo, resteert nog de kasteelboerderij, een tweelaags pand, opgetrokken in handvorm baksteen, dat in de 19e en 20e eeuw meermalen verbouwd en vergroot is. In de kern dateert het pand uit de 16e eeuw. Enkele oudere boerderijen vinden we aan de Peelkant, in de 18e- en 19e-eeuwse ontginningen: Peelkant 26 (Rijksmonument) heeft jaartalankers uit 1730. Het boerderijtje met middenlangdeel heeft nog een zeer gaaf interieur. Peelkant 63 is een kortgevel, heeft een handvormbakstenen gevel en dateert omstreeks 1850. Bus 5 is een kleine kortgevelboerderij met een gaaf exterieur met vier- en zesruits schuifvensters,

daterend ca. 1850. Bus 4 is een jongere langgevelboerderij uit ca. 1880. De langgevel Den Hoek 19 heeft een middenlangsdeel. De boerderij, met handvorm bakstenen gevels; zal gebouwd zijn omstreeks 1850. Aan de Brink 7 te St. Anthonis ligt een zeer forse boerderij met een representatieve voorgevel, voorzien van een omlijste paneeldeur. Het Rijksmonument is verbouwd tot woonhuis met praktijkruimte. Ook de vlakbij gelegen boerderij Noordkant 13, eveneens een Rijksmonument, dateert uit die tijd. De wit gepleisterde boerderij is sterk gewijzigd. Hoenderstraat 2 te Ledeacker is een handvorm bakstenen T-boerderij met dwarsdeel, mogelijk uit de eerste helft van de 19e eeuw. Vrijstraat 11 te Ledeacker is een gave T-boerderij uit omstreeks 1880. Naast het pand staat een dwarsdeelschuur. Sambeeksedijk 9 is een eenvoudige kortgevel uit ca. 1870, die in de 20e eeuw meermalen verbouwd is. Aan de Oude Breestraat 43 en 52 liggen tussen de nieuwe bebouwing nog een tweetal langgevels met middenlangsdeel, beide gebouwd omstreeks 1900. Kerkstraat 48 te Westerbeek is een zeer gave boerderij uit ca. 1900, waarvan het deel dat nu dienst doet als school mogelijk ouder is en stamt uit de tijd van de nederzetting Twist, rond 1850. Koolberg 3 te Westerbeek is een gave langgevel van omstreeks 1915. Meer zuidelijk en oostelijk in de gemeente liggen de 20e eeuwse ontginningsboerderijen. Aan de Peelkant zijn dat voornamelijk kleinere boerenbedrijven, zoals de gave kortgevel Peelkant 39 en de eveneens goed bewaard gebleven langgevel Peelkant 61, uit resp. ca. 1920 en 1905. De grote ontginningsboerderij Lactaria is rond 1925 verbouwd tot zusterklooster Maria Regina met scholen. Bij de particuliere landgoederen De Bunthorst en De Grote Slink liggen een aantal zeer grote pachtboerderijen, alle gesticht door de familie Roelvink. Een aantal van deze boerderijen zijn gaaf overgeleverd, zoals de Christinehoeve uit 1911, gelegen aan de Gemertseweg. De grote boerderij werd ontworpen door S. Schaap Hzn. en is van het Friese kopromptype. Ook de boerderij De Plekenpol uit 1925, eveneens gelegen aan de Gemertseweg, en de Judithhoeve uit 1925, de Friesche Peel uit 1913, de Vaale Peel uit 1926, en de Hendrikahoeve, gebouwd kort na 1930, alle vier gelegen aan de Deurneseweg, zijn van een voor Brabant ongebruikelijk type, waarbij het woonhuis min of meer gescheiden is van het bedrijfsgedeelte van de boerderij. Een deel van de door de Roelvinks gebouwde pachtboerderijen ligt in de gemeente Bakel en Gemert. Ook in De Stichting, de grootschalige ontginning van 1929 en later tegen de grens met Wanroij, liggen boerderijen die een groter dan gemiddelde omvang hebben. Stichting 10 is van het kopromptype en dateert ca. 1930.

7.3. Industriële en bedrijfsgebouwen

Watermolenstraat 2, een Rijksmonument, is een voormalige watermolen met sluis-kolk waarvan het inwendige rad uit 1700 dateert. Het westelijke deel van het gebouw is opgetrokken in handvorm baksteen. Daar de Oploose Molenbeek, zoals alle Pealbeken, maar een zeer bescheiden hoeveelheid water te verwerken kreeg, en dan nog voornamelijk in de winter, wanneer de moerassen van water verzadigd waren, besloot men in 1800 om de te Den Dungen staande standerdmolen 'De Korenbloem' uit 1747 naar Oploo over te brengen en deze naast de watermolen op te stellen, zodat men vaker kon malen. De korenmolen staat op een honderdtal meters van de watermolen, aan de Vloetweg 1. Van de molen te St. Anthonis, voorheen gelegen aan de Molenstraat, nabij de Brink, resteert nog het molenaarshuis Molenstraat 11, een kort na 1800 gebouwd pand onder zadeldak, met hijsvenster en -balk in de kopgevel, toegang gevende tot de grote taszolder. Aan de Kerkstraat te Westerbeek staat een klein bakstenen pakhuis onder zadeldak uit ca. 1910, mogelijk een restant van de N.C.B. vestiging aldaar. De N.C.B. gebouwen te St. Anthonis, met weegbrug, forse houten opslagloodsen en hoge bakstenen graansilo's zijn na ca. 1950 opgetrokken.

7.4. Openbare gebouwen

In de gemeente Oploo c.a. zijn geen openbare gebouwen aangetroffen, voor zover van belang voor deze inventarisatie.

7.5. Kerkelijke gebouwen

Aan de groene Brink te St. Anthonis staat op nr. 10 de kerk van St. Antonius Abt, een rijksmonument met een toren van drie geledingen en vier eenbeukige schiptraveën uit de tweede helft van de vijftiende eeuw. In 1885 werd een gedeelte van de kerk afgebroken en verbouwd onder architectuur van C. van Dijk. Door H.C. van de Leur is de kerk in 1930-1931 uitgebreid met transept en koor. In de kerk een 18e-eeuwse preekstoel, dito orgel en kruiswegstaties en gebrandschilderd glas van Egbert Dekkers. Noordelijk van de kerk ligt het kerkhof met 20e-eeuwse graven. Bij de ingang een fragment van een 16e-eeuwse grafzerk. Op de Brink, met de ingang naar de Breestraat (ong) staat het voormalige parochiehuis uit 1920 met rijk metselwerk en een beeld van de H. Antonius in de straatgevel. Brink 8 is het zusterklooster St. Antonius uit 1896, met rijk metselwerk en een beeld van de patroonheilige in de topgevel. Aan de oostelijke en de zuidelijke zijde is het klooster rond 1935 uitgebreid met o.a. een kapel met klok en een school aan de Lepelstraat. Tussen kerk en klooster is aan de Brink 9 de pastorie uit ca. 1905 gelegen. Het strenge gebouw is voorzien van een dakruiter en voormalig koetshuis. Het woonhuis Breestraat 45, met een driehoekige houten erkerachtige uitbouw tegen de straatgevel, is de voormalige kapelanie uit ca. 1905. Op de Brink staat op een halfcirkelvormige bakstenen sokkel van ca. 5 meter doorsnede een beeld van de H. Antonius uit ca. 1930. Te Ledeacker staat aan de Dorpsstraat 19 de kerk gewijd aan de H. Catharina van Alexandrië, een gebouw bestaande een koor en twee schiptraveën, door stenen kruisribgewelven overkluisd, uit de vijftiende eeuw. In 1837 werd het schip met een travee verlengd in westelijke richting. Ook bouwde men toen een toren van drie geledingen, voorzien van een achtkantige spits. Omstreeks 1900 werden de zijbeuken toegevoegd. De naastgelegen pastorie Dorpsstraat 17 werd gerealiseerd in 1917. Te Oploo ligt aan de Grotestraat 15 de St. Matthias, een kerk die gebouwd werd in 1834 en in 1890 vergroot werd met een transept. De toren heeft men in 1905 verhoogd. In 1929 volgde onder architectuur van H. van de Leur een opnieuw een vergroting van de kerk, waarbij het oude 19e-eeuwse koor door een tweede transept met koortravee en driezijdig gesloten absis vervangen werd. Naast de St. Matthias ligt aan de Grotestraat 13 de pastorie uit ca. 1910, een fors gebouw van twee lagen met plat dak en schilden rondom. J. van Groenendaal bouwde in de nieuwe dorpskom van Westerbeek in 1922 de H. Hart van Jezuskerk met bijbehorende pastorie. Het eenbeukige kerkgebouw heeft een a-symmetrische westgevel en een driezijdig gesloten koorabsis. Naast het complex ligt de Rooms-katholieke school met onderwijzerswoning. Aan de Loonseweg bij de Stevensstraat staat een kunststenen kruisbeeld uit ca. 1925. Aan de Stevensbeekseweg liggen in de kom van Stevensbeek twee kloosters. 'Maria Regina' is een zusterklooster dat rond 1910 gebouwd werd als ontginningsboerderij. Aan de overzijde van de weg ligt het voormalige klooster 'Eymard Ville' van de paters van het Heilig Sacrement, gebouwd onder architectuur van A.J. Rats in 1935. De bij het complex gelegen St. Jozefkerk wordt gebruikt als rectoraatskerk. Pater Eymardstraat 8 te Stevensbeek, naast het klooster, is de 'Pater Eymardschool'. Het eenlaags gebouw onder schilddak ligt aan de zuidelijke zijde van het centrale dorpsplein. Een na-oorlogse eenvoudige bakstenen kapel op vierkante plattegrond, gewijd aan de H. Maria, staat aan de Oude Breestraat te St. Anthonis. Te Oploo staat aan de Vloetweg een kapel uit ca. 1950, gewijd aan St. Matthias ter herinnering aan de bevrijding in 1944.

7.6. Kastelen en buitenhuizen

In Oploo zijn aan de Grotestraat bij Kasteelgracht nog de gemodelleerde resten te vinden van de gracht van het Huis van Oploo, dat in de vroege 19e eeuw werd afgebroken. Van het kasteel Bekestein resteert nog het onder par. 7.2 vermelde gebouw.

Op het landgoed De Grote Slink aan de Gemertseweg staat het tussen 1908 en 1910 gebouwde en kort daarna uitgebreide landhuis van de familie Roelvink. Opvallend gelegen in twee zichtassen in een door L. Springer aangelegd park (zie par. 3, 5.6 en 7.9), maakt dit tweelaags buitenhuis onder laag aangezet zadeldak een zeer landelijke indruk. In het pand, met een ruime veranda, zijn alle vensters voorzien van een kleine roedenverdeling. Het personeel van het landgoed werd gehuisvest in verschillende dienstwoningen, die ten dele binnen de gemeentegrenzen van Oploo c.a. gelegen zijn. Zo vindt men in de nabijheid van De Grote Slink een sterk gewijzigde chauffeurswoning (oorspronkelijk gebouwd voor de bosbaas) en in de nabijheid van De Bunthorst (het tweede landhuis van de familie, dat in 1941 geheel afbrandde en na de oorlog gewijzigd werd opgebouwd) een boswachterswoning met diverse bijgebouwen en een tuinmanswoning. De dienstwoningen zijn over het algemeen eenlaags onder zadeldak met fors overstek. Het deels wit gepleisterde exterieur met versierd metselwerk en vensters met kleine roedenverdeling zijn verder typerend voor deze landelijke bouwkunst. De grote pachtboerderijen staan vermeld onder par. 7.2.

7.7. Infrastructurele en waterstaatswerken

Het Defensie- of Peelkanaal is nog zeer gaaf in de gemeente aanwezig. Het kanaal is onderdeel van de Peel-Raamstelling en is als zodanig onder par. 7.8. vermeld.

7.8. Militaire objecten

Van de in par. 4.4. beschreven Peel-Raamstelling ligt ca. 5,5 kilometer op het grondgebied van de gemeente Oploo c.a.. Van het complex van tankgracht, kazematten, mijnevelden, versperringen, commandoposten, munitieopslagplaatsen en legerbarakken zijn alle in gewapend beton uitgevoerde elementen (kazematten en gracht met dammen) nog aanwezig. De stelling telt te Oploo 22 Stekelvarkenkazematten (S-type), een drietal flankerende betonkazematten (B-type) en de geheel intacte tankgracht telt 2 versterkte dammen en 1 brug, waarvan de betonnen landhoofden tijdens de bouw van de stelling gerealiseerd werden. De achter de kazematten gelegen wal is, op het gedeelte dat ten zuiden van de Deurneseweg gelegen is na, eveneens geheel intact. Bij de Vredepaal, op de grens met de gemeenten Venraij en Bakel ligt een S-kazemat tegen een van de dammen. Ter plaatse scheidt het Afleidingskanaal via een gewapend betonnen kanaal zich van het Defensiekanaal. De verschillende kazematten worden besproken bij Deurneseweg (ong.). Aan de Kerkstraat te Westerbeek ligt de toren van het Korps Luchtwacht Dienst, reeds vermeld in par. 4.4.

7.9. Groenelementen

De Brink te St. Anthonis is van middeleeuwse oorsprong, onverhard en omzoomd met een groot aantal lindebomen. Een lindenlaan verbindt het aan de westelijke zijde van het plein gelegen gemeentehuis met de tegenoverliggende kerk.

Van buitengewoon belang zijn de onder par. 3 beschreven landgoederen De Grote Slink en De Bunthorst, waarvan het eerste voor het grootste deel bestaat uit weilanden, omzoomd door loofbossen en doorsneden door vijvers, met ten zuiden daarvan uitgestrekte naaldbossen. Door De Grote Slink, waar de landschapsarchitect Leonard Springer getracht heeft de maagdelijke heidegrond te transformeren

tot een aantrekkelijk Engels rivierdallandschap, lopen twee brede wandellanen, genaamd de Düsseldorfer Allee (noord-zuid verlopend) en de Long Walk (oost-west). Langs deze en de andere vanuit de plaats waar het huis gebouwd is, uitstralende, kleinere lanen zijn door de Heidemij eiken en beuken aangeplant. In plattegrond ontstond zo een sterrebos. De verder van het huis gelegen percelen bos zijn beplant met naaldhout en hebben een regelmatige, rechthoekige percelering. In de tuin van het huis staan vormsnoeien. Nabij de vijvers is een theekoepel en een ijskelder gebouwd.

7.10. Artefacten

In de gemeente Oploo c.a. zijn geen artefacten aanwezig, voor zover van belang voor deze inventarisatie.

7.11. Overige

In Westerbeek liggen een tweetal winkelpanden, die kort na de stichting van de kerk gebouwd werden in de nieuwe kom van het dorp, nabij de kruising van de Stevensstraat en de Kerkstraat. Stevensstraat 70 is een eenvoudig eenlaags pand met topgevel uit ca. 1925. De winkelpui beslaat de gehele breedte van de straatgevel. Aan de andere zijde van de kerk is gelegen Stevensstraat 62, een uit ca. 1920 daterend winkel-woonhuis met keuterboerderij. Het pand is voorzien van kruisko zijnen.